

Н. Пацурия, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ИСТОЧНИКИ СТРАХОВОГО ПРАВА

В статтє исследуются вопросы определения содержания и видов источников страхового права.

Ключевые слова: источники права, законодательство, обычаи делового оборота, судебная практика.

N. Patsuriya, Ph.D., Associate Professor
Kyiv National University Taras Shevchenko Kyiv

SOURCES OF INSURANCE LAW

This article investigates the determination of the nature and types of sources of insurance law.

Key words: sources of law, legislation, business practices, judicial practice.

УДК 342.51

В. Шатіло, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СТРИМУВАННЯ І ПРОТИВАГИ У МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

У статті досліджено місце та роль системи стримувань і противаг в механізмі державної влади. Проаналізовано функціонування інституту Президента України та інституту парламенту крізь призму системи стримувань і противаг, визначених Конституцією України. Встановлено основні механізми взаємовідносин між главою держави та парламентом України.

Ключові слова: Президент України, парламент України, державна влада, механізм державної влади, система стримувань та противаг.

Досвід молодих демократій свідчить, що відсутність ефективного механізму державної влади було і залишається чинником протиріч і криз політичної влади. Не є виключенням у цьому контексті й Україна. У Конституції України визнано суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Демократія – символ соціальної справедливості, рубіж, що відділяє прогрес від реакції, тиранії і свавілля [6, с. 23]. Фундаментальною ознакою, основоположним принципом формування демократичної, правової держави є поділ влад, соціальна цінність якого полягає в унеможливленні її концентрації в руках одного суб'єкта державної влади. Принцип поділу державної влади в Україні знайшов своє закріплення в Основному Законі України: відповідно до статті 6 Конституції України [8] державна влада в країні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Водночас повноцінне функціонування державного механізму можливо реалізувати через формування ефективної системи стримувань і противаг, окреме місце в якій належить інституту Президента України як одному з вищих органів державної влади, гаранту Конституції України. Адже загальновідомо, що в умовах реформування політичної сфери українського суспільства постає проблема не лише конституційно-правового закріплення інституту стримувань і противаг, а й реалізації цього демократичного принципу в сучасній практиці. З цього приводу М. Козюбра зазначає: "Брутальний конституційний нігілізм, який пронизав практично всі структури влади, особливо її верхні ешелони, призвів до величезного розриву між юридичною конституцією, тобто її офіційним текстом, і фактично існуючою конституційною реальністю" [7, с. 9].

Отже, нині не втрачає актуальності проблема подальшої розбудови демократичних засад організації ефективної системи державної влади, унеможливлення її розбалансування, недопущення системної політичної кризи внаслідок протистояння між вищими органами державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що окремі аспекти досліджуваної проблеми були предметом наукового аналізу, зокрема історичні витоки

ідеї поділу влади досліджували С. Комаров, О. Лейст, В. Попков та інші науковці; особливості реалізації механізмів стримувань і противаг розглядали в своїх роботах Г. Арутюнян, О. Валевський, М. Дюверже, В. Журавський, В. Погорілко, І. Сало, Дж. Сарторі, Л. Силенко, В. Шаповал, Ю. Шемшученко; сучасні проблеми державного управління – В. Авер'янов, В. Бакуменко, М. Головатий, В. Князев, М. Козюбра, А. Колодій, Н. Нижник, Н. Плахотнюк та інші. В контексті досліджуваної проблеми відомі праці зарубіжних вчених G. Burdeau, J. Darendorf, G. Marshal, G. Vedel, M. Vile. Водночас з огляду на наявність дисбалансів у відносинах вищих органів державної влади, що стають на перешкоді формування ефективного механізму державного управління, роль інституту Президента України в механізмі державної влади потребує більш ґрунтовного системного вивчення та узагальнення. Тому метою статті є дослідження місця і ролі інституту Президента України у механізмі державної влади.

Першим актом незалежної України, яким було визначено основні засади поділу повноважень, взаємодії і врівноваження законодавчої та виконавчої влади, став Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України. Положення цього документу знайшли подальший розвиток в Конституції України, яка була прийнята у 1996 році. В ній було закладено основний принцип розбудови правової, демократичної держави – поділу влади та визначено одну із складових його реалізації – механізм стримувань і противаг.

Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені. Водночас, згідно зі статтею 6 Основного Закону України, він не включений до жодної гілки влади. Проте як глава держави Президент України є рівноправним органом в системі органів державної влади і відповідно до компетенції вступає з іншими органами держави у конституційно-правові відносини, які можна визначити як відносини по розподілу між ними повноважень [9, с. 79], у тому числі стримувань і противаг.

До загальних елементів системи стримувань і противаг належать: 1) різні терміни функціонування органів

державної влади, 2) різні засоби формування гілок влади, 3) право вето, 4) інтерпеляція, 5) створення контрольних і слідчих комісій, 6) право промугації, 7) контрасигнування, 8) колегіальний характер уряду, 9) конституційно-правова відповідальність вищих органів держави та посадових осіб тощо.

Згідно з Конституцією України безпосередньо українським народом формуються два вищі органи державної влади: громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років обираються Верховна Рада України (частина 1 статті 76) та Президент України (частина 1 статті 103). Водночас загальновідомо, що встановлення однакового терміну повноважень вищих органів державної влади не відповідає сучасній теорії та практиці конституційного права.

Широкого застосування елементи стримувань і протигага у взаємодії між Верховною Радою України та Президентом України під час реалізації ними установчої функції знайшли, зокрема, у процесі формування уряду, інших органів виконавчої влади та судової гілки влади. Це засвідчує наявність спільних повноважень у компетенції парламенту та Президента України, до яких також доцільно віднести повноваження, пов'язані з виборами та референдумом, прийняттям і промугацією законів [10, с. 14].

Серед інститутів стримувань і протигага у відносинах Президента з Верховною Радою України, передбачених в Основному Законі, на окрему увагу заслуговують право вето глави держави щодо законопроекту, прийнятого Верховною Радою України (пункт 30 статті 106), та імпічмент Президенту України з боку парламенту, наслідком якого є усунення глави держави з поста у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину (частина 1 статті 111).

Відповідно до частини 2 статті 94 Конституції України зміст права вето полягає в поверненні Президентом України закону із вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Слід зазначити, що ця норма Основного Закону України двічі була предметом офіційного тлумачення Конституційного Суду України (рішення № 11-рп/98 (v011p710-98) від 07.07.98, № 6-рп/2008 (v006p710-08) від 16.04.2008). В Рішенні Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98 (v011p710-98) зазначається, що встановлена в ч. 4 ст. 94 Конституції України вимога щодо повторного прийняття закону Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу поширюється лише на закони, пропозиції Президента України до яких повністю або частково відхилені. Ця вимога стосується прийняття закону в цілому, адже в Україні відсутня практика "постатейного вето".

Відповідно, в контексті стримувань і протигага, важливого значення набуває право на подолання вето Президента України не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. У такому випадку Конституція України зобов'язує Президента України підписати та офіційно оприлюднити такий закон протягом десяти днів.

У конституційно-правовій теорії є загальновизнаним положення про конституційно-правову відповідальність вищих органів державної влади. Відповідно до частини 1 статті 111 Конституції України Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Водночас процедура імпічменту складна з позиції недостатнього конституційно-правового врегулювання. Порядок проведення процедури імпічменту, передбаче-

ній статтю 111 Конституції України, є надзвичайно ускладненим: ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України; створюється спеціальна тимчасова слідча комісія, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Конституційно-правова відповідальність парламенту також передбачена Основним Законом України. Президент України згідно з частиною 2 статті 90 Конституції України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України лише в одному випадку: якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

У даному контексті варто зауважити, що на відміну від деяких інших країн, вирішення долі Верховної Ради України не поставлено у залежність від сваволі уряду і Президента, а умови її розпуску спрямовані, передусім, на забезпечення стабільності державної влади, безперервності її здійснення [4, с. 13].

Виходячи зі встановленої Конституцією України республіканської форми державного правління змішаного, президентсько-парламентського типу, яка закономірно пов'язана з так званним дуалізмом виконавчої влади, слід зазначити, що в основу управлінської вертикалі покладена модель "складного центру" [3, с. 49], який складається з двох функціонально поєднаних суб'єктів – Президента України та Кабінету Міністрів України. Специфічність даної моделі полягає саме у відношенні цих суб'єктів до гілки виконавчої влади: якщо уряд входить до неї як окрема структурна ланка системи органів, то Президент України – через певний обсяг своїх повноважень у сфері виконавчої влади.

До функцій Президента України стосовно органів виконавчої влади належать: установча (формування органів), кадрова (призначення, припинення повноважень та вирішення питань відповідальності), контрольна (встановлення законності й доцільності діяльності) та регулятивна (правове регулювання діяльності) [2, с. 40]. Так, установча функція Президента України реалізується, зокрема, через визначення кількості міністрів у складі уряду, що впливає з його повноваження призначати міністрів.

Кадрова функція Президента України включає серед інших і такі повноваження як призначення за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України. Президент України має право припинення повноважень Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів на цих посадах (пункти 9, 10 статті 106 Конституції України). Президент України конституційно наділяється правом відправляти у відставку і весь склад уряду у зв'язку з прийняттям присяги новообраним Президентом України; як результат відповідальності уряду перед Президентом України (у випадку висловлення недовіри Верховною Радою України чи коли Прем'єр-міністр звертається до нього із заявою про особисту відставку). Президент України, вирішуючи питання відповідальності уряду, може відправити його у відставку в будь-який момент, оскільки підстави для цієї відповідальності конституційно не встановлені. Тому до них, на нашу думку, слід віднести: невиконання безпосередніх завдань, поставлених пе-

ред урядом парламентом чи Президентом України, а також загальних завдань, перелічених у статті 116 Конституції України, з-поміж яких першочерговими є завдання щодо забезпечення державного суверенітету, економічної самостійності, проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, своєчасне розроблення проекту закону про Державний бюджет, організації виконання Державного бюджету тощо.

Контрольна функція Президента України полягає у нагляді за законністю та доцільністю діяльності органів виконавчої влади і здійснюється, зокрема, через його повноваження по скасуванню актів Кабінету Міністрів України якщо вони не відповідають законам України, а також указам і розпорядженням Президента України.

Регулятивна функція базується на праві Президента України видавати укази і розпорядження, реалізуючи кожен з трьох окреслених раніше функцій.

Науковці зазначають, що перелік повноважень Президента України щодо органів виконавчої влади створює враження, що у нього конституційно встановлені всеохоплюючі функції та повноваження у сфері виконавчої влади і що саме він реально повинен очолити цю гілку державної влади [2, с. 45]. З цим важко не погодитися. Навіть у Законі України "Про Кабінет Міністрів України" міститься положення про те, що програма діяльності Кабінету Міністрів України базується на передвборній програмі Президента України [5].

Демократія – це свобода, обмежена законами. Вони, у свою чергу, мають базуватися на принципах, вироблених у ході історичного розвитку і перевірених на практиці тими державами, які прийнято вважати правовими. При цьому слід не переглядати та постійно поправляти закони, а створити умови, які унеможливають їх порушення, зробити їх запорукою дотримання демократичних принципів. Відтак, надзвичайно важливу роль у створенні та функціонуванні системи стримувань і противаг відіграє судова влада. Для того, щоб вона повною мірою реалізовувала свою функцію контролю за дотриманням Конституції і законів, потрібно, насамперед, забезпечити її реальну незалежність, чого поки що в Україні домогтися не вдалося. Склалася ситуація, коли судді фактично служать не закону, а тим, хто їх призначає, що принижує і дискредитує судову гілку влади [11, с. 15]. Щоб подолати цю ситуацію, потрібні відповідні зміни до Конституції та радикальна судова реформа, яка б встановила належні бар'єри для будь-яких спроб втручання в діяльність судів з боку представників інших гілок влади і водночас чітко визначила не лише незалежність, а й відповідальність суддів. Досягти цього можливо шляхом введення виборності суддів і створення системи їх відзиву в разі порушення ними своїх обов'язків або в разі їх політичної заангажованості.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки.

1. Поділ влади, наявність дієвого механізму реалізації влади між її гілками – це критерій розвиненості права, ознака демократичної, правової держави. За умов демократії розмежування гілок влади здійснюється за допомогою правових інструментів таким чином,

щоб кожна з них виконувала лише свою функцію, а в сукупності всі разом виконували функцію обмеження кожної із сфер влади.

2. Роль Президента України як глави держави, гаранта Конституції України в реалізації механізму державної влади пов'язана насамперед із забезпеченням стабільності діяльності державних інститутів, запобіганням можливому деструктивному протистоянню між гілками влади. В цьому контексті постає низка теоретико-методологічних і практичних проблем, які потребують конституційно-правового вирішення.

3. Практика державно-управлінських відносин в Україні демонструє нагальну потребу усунення суперечностей і двозначності у змісті діяльності та функцій гілок влади, недопущення безвідповідального ставлення до правових інститутів і норм з боку їх представників. Водночас інститут Президента України відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації поділу державної влади та узгодженого співробітництва між її суб'єктами.

Список використаних джерел:

- Брежнев О.В. Споры о компетенции между органами власти как объект судебного конституционного контроля / О.В. Брежнев // Конституционное и муниципальное право. – 2005. – № 4. – С. 35–37.
- Державне управління в Україні: організаційно-правові засади: Навч. посіб. / Н.Р. Нижник, С.Д. Дубенко, В.І. Мельниченко та ін.; За заг. ред. проф. Н.Р. Нижник. – К. Вид-во УАДУ, 2002. – 164 с.
- Державне управління: теорія і практика. За заг. ред. Авер'янова В. Б. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
- Жук Наталія Анатоліївна. Стримування і противаги в системі поділу влади в Україні (загальнотеоретичні проблеми): дис. канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 20 с.
- Закон України "Про Кабінет Міністрів України" від 7 жовтня 2010 р. № 2591-VI (із змінами, внесеними згідно із Законами N 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010, ВВР, 2011, N 23, ст.160 N 3165-VI (3165-17) від 17.03.2011, ВВР, 2011, N 38, ст.384 N 3610-VI (3610-17) від 07.07.2011, ВВР, 2012, N 7, ст.53 N 4496-VI (4496-17) від 13.03.2012, ВВР, 2013, N 2, ст.4 N 4661-VI (4661-17) від 24.04.2012, ВВР, 2013, N 7, ст.64 N 4711-VI (4711-17) від 17.05.2012, ВВР, 2013, N 14, ст.89 N 4719-VI (4719-17) від 17.05.2012, ВВР, 2013, N 15, ст.97 N 4731-VI (4731-17) від 17.05.2012, ВВР, 2013, N 15, ст.98 N 4850-VI (4850-17) від 24.05.2012, ВВР, 2013, N 17, ст.147 N 4875-VI (4875-17) від 05.06.2012, ВВР, 2013, N 17, ст.154 N 5286-VI (5286-17) від 18.09.2012 N 5458-VI (5458-17) від 16.10.2012 N 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012 N 5477-VI (5477-17) від 06.11.2012)
- Кабанець О.С. Історичні передумови виникнення та становлення демократії / О.С. Кабанець // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – Вип. 48. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2010. – С. 21–26.
- Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи / М. Козюбра // Право України, 2010. – № 3. – С. 6–18.
- Конституція України від 28 червня 1996 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141) із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI (2952-17) від 01.02.2011, ВВР, 2011, N 10, ст.68.
- Плахотнюк Н. Г. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток : монографія / Н.Г. Плахотнюк, В.І. Мельниченко; Нац. Акад. держ. упр. при Президенті України. – К.: Видавн. Дім "Максимум", 2004. – 224 с.
- Силенко Л. М. Конституційні основи системи стримувань і противаг як засіб організації та функціонування державної влади в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 "Конституційне право" / Л. М. Силенко. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2000. – 20 с.
- Система стримувань і противаг у сфері державно-управлінських відносин: наук.-метод. рек. / авт. кол.: В.А. Ребкало, В.А. Шахов, Е.А. Афонін та ін.; за заг. ред. В.А. Ребкало, М.М. Логунової, В.А. Шахова. – К.: НАДУ, 2008. – 72 с.

Надійшла до редколегії 11.04.13

В.Шатило, канд. юрид. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка, Киев

СДЕРЖКИ И ПРОТИВОВЕСЫ В МЕХАНИЗМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ УКРАИНЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ

В статье исследованы место и роль системы сдержек и противовесов в механизме государственной власти. Проанализировано функционирование института Президента Украины и института парламента сквозь призму системы сдержек и противовесов, определенных Конституцией Украины. Определены основные механизмы взаимоотношений между главой государства и парламентом Украины.

Ключевые слова: Президент Украины, парламент Украины, государственная власть, механизм государственной власти, система сдержек и противовесов.

V. Shatilo, Candidate of Law, Associate Professor,
Kyiv National Taras Shevchenko Kyiv

CONSTRAINTS AND COUNTERBALANCES IN THE STATE POWER MECHANISM IN UKRAINE: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS

The significance and the role of the system of constraints and counterbalances in the state power mechanism are studied. Functioning of the institute of President of Ukraine and the institute of Parliament is analyzed through the prism of the system of constraints and counterbalances, fixed in the Constitution of Ukraine. Basic mechanisms of the relationship between the head of the state and the parliament of Ukraine are outlined.

Keywords: President of Ukraine, Parliament of Ukraine, state power, state power mechanism, system of constraints and counterbalances.

УДК 347.9

О. Грабовська, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ, ПРОВЕДЕННЯ ІНШИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОКАЗУВАННЯМ, НА ТЕРИТОРІЇ ІНШИХ ДЕРЖАВ

У статті аналізуються положення чинних міжнародних договорів та національного законодавства України, розкривається процесуальний порядок надання судам міждержавної правової допомоги в сфері доказування у цивільних справах.

Ключові слова: справи з іноземним елементом; отримання доказів, які знаходяться на території іншої держави; судове доручення.

Потреба в отриманні доказів, проведенні інших процесуальних дій, пов'язаних із доказуванням у цивільних справах на території іншої держави або інших держав одночасно, може виникнути при розгляді та вирішенні будь-якої цивільної справи з іноземним елементом у національному суді.

"Іноземний елемент" як складова цивільних процесуальних правовідносин може включати: безпосередньо суб'єкт, який має іноземну належність (громадянство, місце проживання – щодо фізичних осіб); "національність" – щодо юридичних осіб; об'єкт, який знаходиться на території іншої держави; юридичний факт, що мав чи має місце за кордоном [1].

Моніторинг судової практики, що здійснюється Міністерством юстиції України, свідчить про те, що кількість цивільних справ з іноземним елементом збільшується з кожним роком [2], у зв'язку з чим об'єктивно виникає інтерес до особливостей їх провадження.

Порядок реалізації процесуальних дій, пов'язаних із доказуванням у цивільних справах в судах України, на території іншої держави, регулюються Розділом Х Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), який регламентує провадження у справах за участю іноземних осіб, а також міжнародними договорами України про правову допомогу, при розробці та укладенні яких враховуються основні принципи, закріплені у міжнародно-правових актах в сфері захисту прав людини.

Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України – частина національного законодавства України, а їх положення є пріоритетними у співвідношенні з положеннями цивільного процесуального законодавства. Згідно ч. 2 ст. 2 ЦПК України якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені ЦПК України, застосовуються правила міжнародного договору.

Поняттям "міжнародні договори" охоплюються й конвенції, угоди, хартії, протоколи, декларації тощо. У міжнародній практиці всі вони мають однакову юридичну силу [3].

За даними Міністерства юстиції договірно-правову базу України в сфері міждержавної правової допомоги у цивільних справах становлять багатосторонні та дво-

сторонні міжнародні договори. До багатосторонніх договорів, якими регулюється порядок правової допомоги у цивільних справах, зокрема, належать: Гаазька конвенція з питань цивільного процесу 1954 р. (набула чинності для України у 1967 р.); Гаазька конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах 1970 р. (набула чинності для України у 2001 р.); Гаазька конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 р. (набула чинності для України у 2001 р.); Гаазька конвенція, що стосує вимогу легалізації іноземних офіційних документів 1961 р. (набула чинності для України у 2003 р.); Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р. (набула чинності для України у 2006 р.); Гаазька конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 2006 р. (набула чинності для України у 2008 р.); Європейська конвенція про інформацію стосовно іноземного законодавства 1968 р. (набула чинності для України у 1994 р.); Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1999 р. (набула чинності для України у 2007 р.); Європейська конвенція про здійснення прав дітей (набула чинності для України у 2007 р.); Конвенція про контакт з дітьми 2003 р. (набула чинності для України у 2007 р.); Конвенція про стягнення аліментів за кордоном 1956 р. (набула чинності для України у 2006 р.); Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. (м. Мінськ) (набула чинності для України у 1995 р.).

В останні роки підписані (або підписані та ратифіковані) Україною, але ще не набули чинності Конвенція про створення системи реєстрації заповітів 1972 р., Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 1975 р., Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 р. (м. Кишинів).

Україною укладено, ратифіковано та набули чинності двосторонні міжнародні договори про правову допомогу у цивільних справах з багатьма країнами: з Китайською Народною Республікою, Республікою Польща, Литовською Республікою, Республікою Молдова, Естонською Республікою, Республікою Грузія, Латвійсь-

